

Haus der Wannsee-Konferenz

Pamětní a vzdělávací centrum

Konference ve Wannsee

Na pozvání Reinharda Heydricha, velitele Bezpečnostní policie (Sicherheitspolizei), Civilní rozvědky a kontrarozvědky (Sicherheitsdienst - SD), se ve středu 20. ledna 1942, v jídelně v části domu pro hosty, konalo jednání přibližně po dobu 90 minut. Jednání se zúčastnili zástupci SS, NSDAP a několika říšských ministerstev. Agendou jednání bylo „*Konečné řešení židovské otázky*“. Heydrichovým cílem bylo získat uznání své vedoucí úlohy při deportacích a zapojit důležitá ministerstva a stranické úřady do příprav k vyvraždění evropských Židů. Zároveň se měly vyřešit konflikty civilní německé okupační správy v Polsku a v okupovaných baltských státech (Ostland) s veliteli SS. Konference potvrdila úspěchy SS, dosažené v průběhu roku 1941 při sporu úřadů o kompetence při „*Řešení židovské otázky*“. Účastníci konference přednesli návrhy a námítky, které sice sledovaly zájmy jejich úřadů, všichni ale společně prohlásili, že v podstatě jsou připraveni ke spolupráci. Vedoucí představitelé německého státního aparátu se tak stali komplici a spolupachateli.

Zápis z jednání ze dne 20. ledna 1942

Adolf Eichmann, vedoucí referátu pro židovské otázky Tajné státní policie - Gestapa (Judenreferat der Geheimen Staatspolizei), vypracoval souhrnný zápis výsledků jednání. V důsledku toho Heydrich účastníkům jednání oznámil, že na základě Hitlerova „*předchozího souhlasu*“ od této chvíle se koná deportace všech evropských Židů do východní Evropy. Zdůraznil, že „*vedení a řízení při vypracování konečného řešení židovské otázky*“ bez ohledu na geografické hranice spadá výhradně pod jeho kompetenci. Sporným se ukázalo zahrnutí do deportace takzvaných „*míšenců*“ (osob s křesťanskými a židovskými rodiči nebo prarodiči), stejně tak jako židovských partnerů ze „*smíšených manželství*“. Heydrichův překotný pokus o rozšíření deportačních nařízení také na tento okruh lidí, byl napadením kompetencí ministerstva vnitra, které na konferenci zastupoval státní tajemník Wilhelm Stuckart.

Vzhledem k tomu, že Heydrich nedosáhl žádné dohody a objasnění této problematiky bylo odročeno na další konferenci, musel Eichmann věnovat jeho návrhům neúměrně velký prostor. Celé čtyři strany zápisu z jednání pojednávají o návrzích k deportaci „*míšenců*“ a židovských manželských partnerů, zatímco souhrnný zápis konference je vypracován na celkem 15 strojopisných stranách, včetně jedné a půl strany seznamu účastníků a jedné strany statistického výkazu. Tyto radikální návrhy měly proto zůstat agendou dalších jednání v očekávání příznivějších podmínek na jejich prosazení.

O atmosféře celé konference a o jejím skutečném průběhu se dozvídáme jen v náznacích. Je tomu tak hlavně proto, že dokumentem je souhrnný zápis a ne doslovný zápis. Adolf Eichmann byl později v souvislosti se svým procesem v Jeruzalémě v letech 1960/61 důsledně vyslýchán ohledně obsahu a průběhu konference ve Wannsee. Potvrdil, že také zástupci ministerské byrokracie zcela otevřeně a za všeobecného souhlasu mluvili o usmrcování Židů. Zápis z jednání musel Eichmann několikrát přepisovat, dokud Heydrich nebyl spokojen. Text neměl příliš drasticky reprodukovat použité formulace, přesto měl státní tajemníky „*pevně zavázat k věci*“ a tak z nich učinit komplice a spolupachatele. Eichmann potvrdil, že musel Heydrichovi připravit informace pro úvodní referát. Součástí těchto informací byl přehled o počtu a výskytu Židů v Evropě vypracovaný v podobě tabulek o „*přibližně 11 milionech Židů*“, kteří „*v průběhu realizace konečného řešení evropské židovské otázky*“ by přicházely „*v úvahu*“ (strana 6 záznamu). Říšské zastoupení německých Židů (Reichsvertretung der Juden in Deutschland - RV) obdrželo v srpnu roku 1941 příkaz na

vypracování statistického výkazu o počtu Židů jak v absolutním měřítku, tak i v poměru k celkovému počtu obyvatel jednotlivých zemí s údaji k definici pojmu „Žid“ a k právnímu postavení Židů v dané zemi.

Obratem vypracovaná odpověď Říšského zastoupení (RV) spočívala na údajích z několika publikací, časopisů a novinových výstřižků. Jejím obsahem bylo následující prohlášení: „Údaje jsme, pokud to bylo možné, převzali z úředních podkladů, jinak jsou výsledkem našich odhadů. Zpravidla se vztahují na vyznávající židovského náboženství a uvedené údaje lze považovat za minimální.“ Ve srovnání s přehledem vypracovaným Eichmannem jsou zřejmé zajímavé rozdíly. Údaje týkající se Generálního gouvernementu a Rumunska Eichmann navýšil v souladu s rozšířením příslušného území v létě roku 1941 o správní okrsek Halič a Besarábii. Údaj o 3,02 milionech Židů v SSSR, poskytnutý Říšským zastoupením (RV), Eichmann výrazně zvýšil, pravděpodobně z propagandistických důvodů na 5 milionů Židů. Údaj o 135 000 Židů v Holandsku, poskytnutý Říšským zastoupením, Eichmann upravil na přesný počet 160 800. Avšak v přehledu Eichmanna je Estonsko vyhodnoceno pojmem „*zbaveno Židů*“: Všichni estonští Židé, kterým se nepodařilo uprchnout, se stali obětmi vražedných akcí pohotovostní jednotky A (Einsatzgruppe). V údajích o Francii Eichmann zřejmě uvedl také Židy, sídlící ve francouzských koloniích v severní Africe. Tabulka s tímto přehledem je součástí záznamu z jednání během konference ve Wannsee a jeho obsahem je hrozba likvidace všech evropských Židů. Skutečná hrozba evropským Židům je zřejmá také z mapy průběhu fronty mezi válčícími stranami večer ke dni 20. ledna 1942. Mapa byla zhotovena s podporou Vojenského historického výzkumného ústavu v Potsdamu na základě map generálního štábu vrchního velitelství Wehrmachtu. Z údajů na mapě vyplývá, že centra židovského osídlení ve východní a jihovýchodní Evropě byly obsazeny Německem nebo je ovládají režimy, které patřily k Hitlerovým spojencům. Ve svém přehledu Eichmann rozlišuje počet Židů v zemích obsazených Wehrmachtem nebo ovládaných německými spojenci od neutrálních zemí, které by se měly dostat pod německý dominantní vliv. Eichmannův přehled kromě toho také vyjadřuje skutečnost, že i přes nezdařenou invazi do Anglie v roce 1940 a přes obrat průběhu války v Rusku v letech 1941/1942 národně socialistické vedení Německa vycházelo z toho, že se v blízké budoucnosti podaří ovládnout celou Evropu.

Heydrichova plná moc

Ze zápisu konferenčního jednání lze dospět k závěru, že již před datem konání konference došlo na nejvyšších místech k rozhodnutí rozšířit aktuálně již od června 1941 probíhající vyvražďování na systematizovanou genocidu všech evropských Židů. Od přepadení Sovětského svazu 22. června 1941 vyvražďovaly pohotovostní jednotky (Einsatzgruppen) Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (Reichssicherheitshauptamt - RSHA) tamní židovské obyvatelstvo. Za tímto účelem, jakož i k realizaci rozsáhlejších plánů Heydrich požadoval udělení plné moci písemnou formou, které by mělo větší význam než příkaz říšského velitele SS Heinricha Himmlera. Večer 31. července 1941 předložil Hermannu Göringovi k podpisu dokument, vypracovaný Hlavním říšským bezpečnostním úřadem (RSHA). Göring pověřil Heydricha již v lednu 1939 vedením agendy nucené emigrace. Adolf Hitler udělil Göringovi, který stál na druhém místě ve stranické hierarchii národně socialistické strany, rozsáhlé pravomoci. Pravomoci se týkaly také koordinace všech protizidovských opatření. Göring svým podpisem udělil Heydrichovi plnou moc k přípravám „*Celkového řešení židovské otázky na území pod německým vlivem v Evropě*“ dle odpovídajících „*časových poměrů*“. Tuto plnou moc Heydrich použil o půl roku později v době, kdy mezitím došlo k zřetelné radikalizaci pojmu „*Celkového řešení židovské otázky*“ ve smyslu genocidy celého národa. Dokument Heydrichovi posloužil také při jednání s jinými úřady a v rámci vnitřních struktur SS k legitimaci jeho vedoucí úlohy při „*Konečném řešení židovské otázky*“. Každý z účastníků konference, kteří byli pozváni k jednání oběžníkem ze dne 29. listopadu 1941, obdrželi kopii udělení této plné moci.

Pět dní po skončení konference ve Wansee poslal Heydrich další kopie plné moci na oblastní velitelství Bezpečnostní policie (Sicherheitspolizei - Sipo), Bezpečnostní služby SS (Sicherheitsdienst der SS - SD), pohotovostních jednotek a na Hlavní personální úřad SS (Personalhauptamt der SS). V doprovodném spisu se nepřímo odkazoval na konferenci, která se konala ve Wansee, slovy: „*Přípravné práce byly zahájeny*“.

Koncem února 1942 Adolf Eichmann nařídil spěšnou depeši všem příslušným úřadovnám v Německé říši, aby pokračovaly v deportaci Židů, která začala v říjnu 1941. Mluvil výslovně o „*Zahájení konečného řešení*“. Eichmann vypracoval podrobný seznam okruhu osob, určených k deportaci a uvedl osoby, které měly být prozatím z deportace vyřazeny a to dle prvního usnesení k Říšskému občanskému zákoníku z roku 1935. Heydrichovi se nepodařilo prosadit rozšíření okruhu osob určených k deportaci dle svých původních požadavků. Tímto spisem, vypracovaným Eichmannem, spočívajícím na závěrech jednání během konference ve Wannsee, byly zahájeny přípravy na systematickou deportaci všech evropských Židů. Pod vedením Eichmanna se konaly 6. března 1942 a 27. října 1942 další dvě navazující konference, na kterých „referenti židovských záležitostí“ jednali o „řešení otázky míšenců“ v podobě sterilizace, jakož i za použití formálně právní výzvy k nucenému rozvodu „*smíšených manželství*“. Až do konce války Hitler neučinil v této záležitosti žádné zásadní rozhodnutí, z tohoto důvodu nedošlo na území Říše prozatím k žádnému zavedení těchto plánovaných obzvláště radikálních opatření. Avšak tento rezervovaný postoj ohledně otázky nežidovských příbuzných se v obsazených zemích vůbec neaplikoval. V takových případech Himmler sám osobně prosazoval, aby se definice pojmu židovský původ v žádném případě vůbec neomezovala. Avšak ke konci války došlo na území Říše přeci jenom k deportaci „*partnerů ze smíšených manželství*“.

Účastníci konference

V historické místnosti, kde se konference konala, je instituční příslušnost jednotlivých účastníků uvedena ve vystaveném organigramu. Z toho vyplývá, že charakter konference přesně vystihuje dokument, vypracovaný po ukončení konference, k jednání státních tajemníků jednotlivých ministerstev. Během konference státní tajemníci realizovali usnesení a rozhodnutí, která vyšší politické vrstvy vydaly již mnohem dříve. Občas vyjadřované tvrzení, že na konferenci ve Wannsee bylo rozhodnuto o vyvraždění evropských Židů, není proto správné. Přesto má konference velký historický význam, protože posloužila ke koordinaci genocidy celého národa po téměř celé Evropě. Konference je ve znamení zapojení celého německého státního aparátu do realizace této genocidy, organizované úředním postupem. Patnáct účastníků konference patřilo k elitě funkcionářů nacionálně socialistického režimu. Z jejich životopisů vyplývá, že mnoho z nich mělo ukončené akademické vzdělání a měli za sebou strmou politickou kariéru. Osm z nich bylo nositeli doktorských titulů. Většina účastníků byla „měšťanského původu“. Někteří z nich byli přesvědčení národní socialisté, jiní vstoupili do strany spíše z oportunismu. Průměrný věk účastníků konference byl celkem nízký, kolem 43 let. Často dostáváme dotazy k osudu účastníků konference po skončení války. Třetina z nich nebyla ke konci války již mezi živými nebo zemřela krátce poté. **Reinhard Heydrich** zemřel několik měsíců po skončení konference na následky zranění, která utrpěl při atentátu českého odboje.

Rudolf Lange a **Alfred Meyer** spáchali sebevraždu, v únoru, popř. v květnu 1945. **Roland Freisler** přišel o život v únoru 1945 při leteckém náletu v úkrytu ve sklepě „Národního soudního dvora“ (Volksgerechtshof), který byl pod jeho vedením. **Martin Luther** z Ministerstva zahraničních věcí upadl v roce 1943 v nemilost kvůli intrice proti samotnému ministroví. Během příprav jeho trestního řízení byl internován v koncentračním táboře Sachsenhausen a zemřel v berlínské nemocnici na jaře roku 1945 na následky vězeňské vazby. Všem těmto okolnostem pravděpodobně vděčíme za to, že se zachoval 16. z celkem 30 zhotovených exemplářů zápisu konferenčního jednání.

Při přípravě procesu proti Lutherovi byly zabaveny a odvezeny všechny dokumenty z jeho berlínské kanceláře v ministerstvu zahraničních věcí. Později byly uskladněny v komplexu budov na okraji města ve čtvrti Berlín-Lichterfelde a pravděpodobně zapomenuty. Unikly tak systematickému ničení dokumentů před koncem války. Během příprav Norimberského procesu v roce 1947 proti vedoucím ministerským úředníkům narazil investigativní tým hlavního amerického žalobce na obě akta s titulem „Konečné řešení židovské otázky“.

Další třetina účastníků konference zemřela během prvního roku po skončení války. **Wilhelm Kritzinger** zemřel v roce 1947, v krátké době po propuštění ze spojenecké internační vazby kvůli nemoci. Během příprav „Procesu ve Wilhelmstrasse“ v Norimberku byl o své účasti na konferenci ve Wannsee konfrontován s právě nalezeným zápisem z jednání. Stejně jako Eichmann později, potvrdil věrohodnost zápisu z jednání a svoji účast na konferenci. Vyvražďování Židů nazval zločinem, kterého lituje. Počátkem roku 1948 zemřel také **Erich Neumann**. **Eberhard Schöngarth** byl v roce 1946 popraven na základě rozsudku britského vojenského soudu. Nebyl odsouzen kvůli své účasti na vyvražďování Židů v Haliči, ale za popravu válečných zajatců, vykonanou na jeho osobní rozkaz. **Josef Bühler** byl odsouzen k trestu smrti v Krakově v roce 1948. Také **Adolf Eichmann** byl popraven v roce 1962 v Jeruzalému.

Ostatním účastníkům konference se v poválečných letech, již koncem čtyřicátých let, podařilo jako řádným občanům začlenění do civilního měšťanského života. **Gerhard Klopfer** a **Georg Leibbrandt** byli v roce 1949 propuštěni z internační vazby. Vyšetřování proti Klopferovi kvůli účasti na konferenci ve Wannsee proti bylo v roce 1962 zastaveno. Předběžné vyšetřování proti Leibbrandtovi ve stejné věci bylo zastaveno v roce 1950. Německá justici nebylo v této situaci možné, prokázat jeho osobní vinu. Stejně tak, jako v případě mnoha dalších tzv. zločinců za psacím stolem, nebyl udělen žádný trest. Klopfer žil v poklidu bez jakýchkoliv zákonných přestupků do roku 1987, Leibbrandt do roku 1982. Oba zemřeli ve věku více než 80 let. V roce 1948 se konal v Norimberku proces proti funkcionářům Hlavního úřadu pro rasové a osídlovací záležitosti SS (SS-Rasse- und Siedlungshauptamt), ve kterém byl **Otto Hofmann** v roce 1948 odsouzen k 25 letům vězení. Stejně tak jako mnohým ostatním, mu byla udělena amnestie a v roce 1954 byl propuštěn z amerického vězení pro válečné zločince ve městě Landsberg am Lech. Hofmann žil jako obchodní referent ve Württembergu do roku 1982, kdy zemřel ve věku 84 let. **Wilhelm Stuckart** opustil vězení po skončení „Procesu ve Wilhelmstrasse“ v roce 1949, protože si svůj trest ve výši tří let a deseti měsíců odpykal během předchozí internační vazby. Přišel o život během dopravní nehody v roce 1953 ve věku 51 let. Nejasný je osud velitele Gestapa **Heinrich Müllera**. Po vybombardování Paláce prince Albrechta vykonával svůj úřad dočasně ve vile ve Wannsee a svědci zaznamenali jeho přítomnost v Hitlerově bunkru ještě koncem dubna roku 1945. Od počátku května roku 1945 byl považován za nezvěstného. Pověsti o jeho útěku do Jižní Ameriky nebo do USA se nepotvrdily.